

Baudolino városai

Umberto Eco *Baudolino* című regénye a szegény parasztfiúból lovaggá vált Baudolino életének történetét meséli el, akit a császár gyermekkorában vásárolt meg a szüleitől. A gyermek Baudolino ahelyett, hogy csupán a falujukon át harcba vonuló császári csapatot ünneplő tömeg része lett volna, azt jövendölte meg az uralkodónak, hogy győzni fog az előtte álló csatában. Ezt követően, a császár fogadott fiaként, Baudolino sok helyen megfordult, számos érdekes eseménynek volt szemtanúja vagy aktív résztvevője.

Jelen tanulmány a szövevényes élettörténet fontosabb helyszíneit, az épülő itáliai Alessandriát, és a XII. századi Párizs városépítészetét próbálja összerakni azokból a töredékekből, amelyeket egyfelől a regényben találunk, másfelől egyéb forrásokból tudunk a korabeli városokról. Többnyire nem az egyes épületek konkrét formáját ismerhetjük meg, hanem azt, hogy mely épülettípusok voltak jelen és milyen funkciót szolgáltak, azok milyen komfortot tudtak biztosítani a kiválasztott korszakban. E két, valódi város mellett a regényben hosszú fejezeteket olvashatunk János szerpap városáról, amely közvetlenül János pap országával határos. Ezen elképzelt város is bemutatásra kerül, minthogy ugyancsak tanulságul szolgálhat, mi az, amit ideálisnak tekint a szerző a valóságos mellett. Van egy kérdés továbbá, amely többször föl-fölbukkan a vizsgált regénybeli korszak építészetének kapcsán, mégpedig az, hogy a XII. századi európai művészettörténetet (is) kiválóan ismerő olasz szemiotika professzor, Umberto Eco miért ír olyan látványosan keveset a Párizsban akkor épülő gótikus katedrálisról, a korában még inkább elragadtatást kiváltó fény építészetéről? Igaz, hogy Olaszországban nem nyert nagyobb teret a gótika, de miért nem tudunk meg róla többet a főszereplő, Baudolino párizsi egyetemi éveinek leírásakor? A szerző ugyanis látható módon törekszik a korhű építészeti háttér megjelenítésére is. A párizsi Saint-Denis apátsági templomának szentélyrészét a nyugati homlokzat átépítése után építik, amikor Baudolino még 2-6 évesen a szüleivel élt, majd 21 évesen éppen Párizsban tanul, amikor nagy ünnepség keretében lerakták a párizsi Notre-Dame székesegyház alapjait, melyet azután 86 éven át építettek¹.

Az egyes kiemelkedő jelentőségű építkezéseken túl a városok építészeti fejlődéstörténete igen összetett, a települések kialakítása sem választható el történelmüktől². Utóbbi ismerete nélkül, csupán az építmények formai vizsgálata nem ad választ arra, miért azt és úgy építették, milyen életforma követelte meg az épület vagy a város adott kialakítását. Egyik ismert amerikai

¹ Cs. TOMPOS Erzsébet, ZÁDOR Mihály, SÓDOR Alajos, *Az építészet története, Középkor*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1978., p. 454-456, p.461-464.

² Lewis Mumford (1895-1990) a *Város a történelemben* c. könyv szerzője is történész, író volt

várostartörténész szerint a város az a hely ma és régen is, ahol halhatatlan lelkek találkoztak, és ott lakoztak a kimondhatatlan Jelenlét fényében örökkön-örökké.³ Ebben a kortársunk által írt mondatban szinte minden olyan elem megtalálható, amit a középkori város lényegének tartunk, a keresztény halhatatlanságot és a gótikában felfedezett fény misztériumát. A város és az állam sokáig egyet jelentett. A görög polis is állam volt, városállam, és maga a mennyország is egy város(állam) a Bibliában. Szent János látomása alapján írta le „a szent várost, Jeruzsálemet, amely az Istentől, a mennyből szállt alá. Benne volt az Isten dicsősége, ragyogása hasonló volt a legdrágább kőhöz, a kristályfényű jáspishoz⁴”.

A kristályfényű jáspis csillogása nem jelenik meg a regényben, holott Baudolino lovag párizsi tanulóévei alatt épülnek a gótikus székesegyház első mintái. Saint Denis⁵ szentélyének csodájára járnak és épül a Notre Dame⁶ székesegyház is. Mindezekről azonban a regényben meglepően kevés szó esik.⁷ A fény egyértelműségével szemben megjelenik a regényben sok, az egyes keresztény tanítások egy-egy részletének nagyobb jelentőséget tulajdonító elmélet. Ezek csúcspontja Szent Hüpátia⁸ az átlag olvasó számára kevésbé ismert, a hivatalos egyház tanításától ugyancsak távol álló mítosza, amelyben nem Isten menti meg az embereket fia áldozatával, hanem a hüpátiaéknak kell megmenteniük Istent és ezzel együtt a teremtett világot.

Umberto Eco regényében⁹ -- emberi vagy más, különös élőlények mindennapi életének színhelyeként -- több település, illetve városleírást találunk. Az elbeszélés az ostromolt Konstantinápolyban kezdődik 1204-ben. Baudolino lovag Nikétásznak, a bizánci császár történetírójának, udvari szónoknak, a birodalom legfőbb bírójának¹⁰ meséli el életének fontosabb eseményeit, aki azt ígérte megmentőjének, hogy akár töredékekből is összeállítja annak élettörténetét, pótolván kalandos útja során elveszített feljegyzéseit. A címszereplő elbeszélését némelykor megszakítják a körülöttük zajló aktuális történések, mégis a közel egyenesvonalú, keretes történetben a következő valódi és elképzelt helyszínek villannak föl:

1- Konstantinápoly, Párizs, Frascheta falu lakói felépítik Alessandria városát¹¹, amely Umberto

³ Lewis MUMFORD, *A város a történelemben; Létrejötté, változásai és jövőjének kilátásai*, Budapest, Gondolat, 1985., p. 301.

⁴ *Biblia*, Magyar Bibliatársulat, Kálvin János kiadó, 2006., Jelenések 21:10-11

⁵ Cs. TOMPOS Erzsébet, ZÁDOR Mihály, SÓDOR Alajos, *Az építészet története, Középkor*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1978, (SÓDOR Alajos Gótika fejezetrész), p. 454-455., a szentély építése 1140-1144-ig tartott

⁶ Uo., p.461-464. építése 1163-1249 között folyt

⁷ Umberto ECO, *Baudolino*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2009., p. 157., Baudolino „egyszer már szemtanúja volt, miként születik új székesegyház Párizsban”

⁸ Uo., p. 431-

⁹ Milánóban 2000-ben a Bompiani Kiadónál megjelent könyvet Magyarországon 2009-ben adta ki az Európa Könyvkiadó

¹⁰ Umberto ECO, *Baudolino*, id. mű, p. 16.

¹¹ Uo., p. 156.

Eco szülővárosa is egyben, Milánó lerombolása¹² - ezekben a városokban valóságos emberek laknak,

2- János pap országa¹³ (a regénybeli Ottó püspök szerint léteznie kell valahol keleten) / Földi paradicsom - titokzatos távol-keleti ország, (ahol az elveszett 10 zsidó törzs él és ahol Ádám, Bábel előtti nyelvét beszélik Salamon rabbi szerint)¹⁴, távoli földekről¹⁵ szóló írások (a párizsi Szent Viktor apátság könyvtárában olvasnak róluk a Párizsban tanuló Baudolinó és barátai), majd János pap országa¹⁶ felé tartva további helyek. Bakanór¹⁷, Kolandiofonta, Nekuveran, Tana, Szalibut, Karjamarja¹⁸ Szalopatana¹⁹ Bubuktór²⁰, Abházia²¹, PNDAPETZIM²² (János szerpap fővárosa), Aloadin fellegyára²³, ahol viszont ha találunk is valóságos embereket, fölbukkan már sok különös, soha nem látott lény is.

I - VALÓSÁGOS VÁROSOK, új város építése és Párizs leírása

Baudolino 1204-ben kezdi mesélni élete történetét, amikor keresztes hadsereg foglalja el Konstantinápolyt. Barbarossa Frigyes fogadott fiaként, apja halála után Baudolino lovag már nem tér vissza Itáliába. Ott akkor már 6 éve III. Ince pápa az egyház uralkodója, aki már nemcsak Szent Péter utódjának tekinti magát, hanem Krisztus földi helytartójának is. Nehéz idők előszeleként 1215-ben a IV. lateráni zsinaton az egyház megtisztításaként előírják a zsidók számára a sárga foltot, a megkülönböztető kizárás jegyét²⁴. A keresztes hadjáratra igyekvő éhes, dühös lovagok halomra gyilkolják a muszlimokat és a zsidókat, de a keresztény lakosságot is, ha elégtelennek tartják az ellátást, amint Jeruzsálem felé vonul seregük. Talán mindennek a zűrzavaros állapotnak is köszönhető, hogy Konstantinápoly ostroma alatt a felszínen zajló erőszak és fosztogatások ellenpárjaként a városban játszódó regénybeli események helyszínei főképp a föld

¹² Umberto ECO, *Baudolino*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2009., p. 113-

¹³ *Marco Polo utazásai*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1984², (VAJDA Endre fordítása), p- 114-116., Dzsingisz kán (1162-1227) legyőzte János papot (Unk kán), mert durva üzenettel visszautasította, hogy lányát feleségül adja hozzá

¹⁴ Umberto ECO, *Baudolino*.. id. mű, p. 131.

¹⁵ Uo, p. 73., p. 76.

¹⁶ <http://epa.oszk.hu/01400/01464/00022/pdf/365-393.pdf>, W. SALGÓ Ágnes: János pap országa. Barangolás könyvek között egy legenda nyomában. (2012. február)

¹⁷ Umberto ECO, *Baudolino*.. id. mű, p. 340.

¹⁸ Uo, p. 345.

¹⁹ Uo, p. 346.

²⁰ Uo, p. 348.

²¹ Uo, p. 354.

²² Uo, p. 376.- 472.

²³ Uo, p. 475.

²⁴ Georges DUBY, *A katedrálisok kora; Művészet és társadalom 980-1420*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1984., p. 128.

alatti titkos járatok²⁵ és kripták²⁶. Alessandria, és a már akkor is virágzó Párizs érdemel nagyobb figyelmet a regényben előforduló városok közül, hogy a középkori város építészetének lényegét megragadhassuk.

I.1 VÁROSEPÍTÉS, Alessandria

Az É-itáliai Alessandria (Eco szülő-) városának építésére akkor kerül sor, amikor 1100 körül a városok jelentősen megnövekedtek, és sok új város keletkezett. Nagy Károly őrhelyein és I. Henrik várain kívül püspöki székhelyek körül is alakultak ki városok. A vásárhely is sok esetben várossá nőtte ki magát, és ha fallal is körülvették, nyomban megnőtt a város vonzereje.²⁷ Baudolino falubelije építenek új várost, és kijátszva a király, és a városok közötti ellenségeskedéseket, a király engedélye nélkül építik az új várost és a városfalat. Azt tervezik, hogy vásárokat tartanak majd városukban, Alessandriában, amitől majd meggazdagodnak, mert azt tapasztalták, hogy „kincsesbánya a város”²⁸ A városlakók jól élnek, munkájukat megbecsülik a fizetőképes megrendelők. Az alessandriaiak várúr helyett püspököt kívánnak maguknak, városukat is az akkori pápáról nevezik el. Úgy tartják egymás között, a „jóféle város csupa ócska ház, mint a vénasszony fogsora, és csúf is, de épp ez a jó benne. Csallalagutat is építenek, ami nem azonos a csatorna alagúttal, a „csalagút”-tal.

A csúf ház azt jelentheti, hogy a városi ház éppen azért, mert régi, központi elhelyezkedésű, emiatt akár kereskedés, akár szolgáltatás céljára kiválóan hasznosítható. Köztudott napjainkban is, hogy egy ház legfőbb értéke az, hogy hol található. Legyen bár ócska, mint a vénasszony foga, ha jó helyen van, akkor értékesebb lehet, mint az új, de kevésbé jó helyen lévő. A középkorban az egész, fallal körülvevett város kitüntetett helynek számít. A tervezett csalalagút a várost elfoglalni akaró betolakodókat csapja be azzal az illúzióval, hogy egy titkos alagúton át elfoglalhatják a várost, holott az éppen arra szolgál, hogy a hívatlan betolakodókat csapdába ejtsék.

I.2. A KÖZÉPKORI NAGYVÁROS, Párizs

A városi levegő szabaddá tesz, tartja a mondás. A városba beköltözött jobbágy egy év és egy nap után szabad lett, ura hiába követelte vissza. Ha azonban a szabaddá vált jobbágy más városba költözött, elvesztette szerzett jogát, s újra félnie kellett attól, hogy ura visszaköveteli.²⁹ A város megfizetett a szabadságáért, ami vagy az uralkodónak, vagy annak jelentett gazdagságot, akinek azt az uralkodó odaajándékozta. Ez fölöttébb kívánatosá tette a várost sok esetben a császár ellen

²⁵ Umberto ECO, *Baudolino*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2009., p. 23. A Hagia Sophia közelében lévő Verejtékező Oszlop mögötti titkos lejárón át menekültek Baudolino és a megmentett Nikétász az itáliai „keresztény” fosztogatók elől.

²⁶ Uo. p. 256-260., Zószimosz vízjósolása halott gyermekfejjel

²⁷ Wolf SCHNEIDER, *Városok Urtól Utópiáig*, Budapest, Gondolat, 1973., p. 151.

²⁸ Umberto ECO, *Baudolino... id. mű* p. 167.

²⁹ KULCSÁR Zsuzsanna, *Így éltek a lovagkorban; Nyugat-Európa a XI-XIV. században*, Budapest, Gondolat, 1967., p. 171.

fellázadó hatalmasságok számára is. Úgy kellett megépíteni, hogy az ellenálljon egy lehetséges ostromnak. A városban lakó ugyanis biztonságot szeretne, védi magát a betolakodók, az ellenség ellen. Miatta építik a falat és vállalják a városon belül a „középkori viszonyokat” is. A lakosok száma ugyan általában csak mai falu lakosságát éri csak el, de azok tágassága, zöldterületei, infrastruktúrája nélkül. A XII-XV. században, a városok lakosság száma általában ezer, kétezer fő, még London is csak a XIV. században éri el a 30-40 ezres lakosság számot.³⁰

Umberto Eco *A rózsza neve* című, egy Piemonte környéki apátságban játszódó regényében az egyik elzártan élő atya (bő száz évvel Baudolino történetét követően, 1327-ben) sommásan azt mondja, hogy a város mindenkor romlott.³¹ Másutt így magyarázza a regénybeli szerzeteseknek a főszereplő, természettudományokat jól ismerő és gyakorló Vilmos mester, mi a város lényege Itáliában. „A város Itáliában más jelent, mint mifelénk (a brit szigeteken). Nemcsak lakóhelyet, hanem olyan helyet is, ahol döntéseket hoznak, ahol mindenki mindig kint van a piactéren, ahol a városi hatóságok többet számítanak, mint a császár vagy a pápa. Olyanok, mint megannyi királyság.”³²

VÁROSFAL

Az ugyancsak itáliai Genovában éppen a XII. században, 1155 -1161-ben készült el³³ az egész középkorban meghatározó városfal, továbbá az igen jelentős tengeri regionális kereskedelem helyszínét, a partvidéket is közel történetünk idején, 1139-ben államosították³⁴. Genova és Velence egybeolvad kikötőjével, a kereskedelmi út végpontjával. (Míg pl. Pisa és Róma bizonyos távolságot tartanak a kikötőtől.) A regénybeli (de valószínűleg is létező) Alessandria városát genovaiak pénzén építik, „egy várost, konzulokkal, püspökkel, falakkal, egy személy-és áruforgalmi vámszedésre jogosult, igazi várost. Dől már a hídpénz is (..) kincsesbánya a város”³⁵

EGYETEM

Baudolino Párizsban egyetemre jár, előadásokat hallgat. Költő barátján keresztül megjelenik a XII. századi vagáns diák, a goliard³⁶ típusa is. A főhős és tanult barátai is mind szomjaznak a tudást, néhányan írnak, többnyire azonban (a tanulás velejárójaként is) olvasnak, de nem tankönyveket, mint manapság, hanem válogatás nélkül mindent, amit érdekesnek találnak. A tankönyveket a tanárok előadásai helyettesítik. Párizs és a párizsi egyetem az európai tudomány központja ebben az időben. A római egyház ostromlott vár ekkoriban, melyet nemcsak az

³⁰ KULCSÁR Zsuzsanna, *Így éltek a lovagkorban; Nyugat-Európa a XI-XIV. században*, Budapest, Gondolat, 1967., p. 144-145.

³¹ Umberto ECO, *A rózsza neve*, Budapest, Árkádia Könyvkiadó, 1988., p. 178., Abbo atya mondja ezt

³² Uo., p. 150.

³³ Leonardo BENEVOLO, *A város Európa történetében*, Budapest, Atlantisz Kiadó, 1994., p. 49.

³⁴ Uo., p. 50.

³⁵ Umberto ECO, *Baudolino*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2009., p. 167.

³⁶ KULCSÁR Zsuzsanna, *Így éltek ... id. mű.*, p. 271.

eretnekség, hanem a tudomány is gyengít. A párizsi tanítómesterek lassan teljes gazdagságában felfedezik Arisztotelész pogány filozófiáját.³⁷ Saint Denis, a püspöki székhely iskolája úgy jelenik meg, mint egy küzdőtér: a verbális hőstetteké, melyek éppoly lelkesítőek, mint a hadi sikerek, s csakúgy, mint emezek, a világ birtokbavételét készítik elő. A fiatal Abélard villogott ezeken a harci tornákon. Akárcsak egy lovagi hős, győzelmeivel dicsőséget, pénzt szerzett, elnyerte az asszonyok szerelmét.³⁸ Pedig a középkori párizsi egyetemen kevésbé ideális körülmények között folyt az oktatás, mint ma. Az előadást hallgatva szokásává vált Baudolinónak, hogy a kezeit lehelgesse, a padlóra hintett kevéske szalmán majd befagyott a feneké a kemény párizsi télen.³⁹

A középkori Párizsban tanuló Baudolinónak nehéz volt olyan szobát szerezni, ahol költő barátjával elférnek, de a háziúr azért nem fosztja ki őket egészen. Drága pénzért végül is találtak egy tágasnak mondható helyiséget asztallal, két lócéval, könyvespolcokkal meg egy ládával. Volt benne egy jó magas ágy is struccollas dunnával, meg egy másik, lúdtoll dunnás, kerek lábú, alacsony, melyet napközben a nagy ágy alá toltak.⁴⁰ Ennyi volt általában egy korabeli szoba berendezése, az asztal és a szekrény csak később lett a szobák szokásos berendezési tárgya.

TEMPLOM helyett KÖNYVTÁR

Baudolino környezetében nem jelennek meg sem a korabeli templomok, sem a kolostorok, csak utóbbiak könyvtára. Holott Clairvaux-i Szent Bernát ugyanebben az évszázadban (XII. században) a kolostort a paradicsom erődjének tekintette, s még kifejezést is talált rá: „paradisus claustralis”⁴¹ Olyan jelentősek voltak ebben az időben, hogy nemcsak a várak köré építettek várost, hanem a kolostorok köré is.⁴² Közvetetten jelenik meg a kolostor a párizsi részben, Baudolino Abdul barátján keresztül bejut a Szent Viktor apátságba, amely a város (sőt talán az egész keresztény világ) tudományának egyik szentélye, könyvtára még az (egyiptomi) alexandriain is túltett gazdagságban.⁴³ A regényben a könyvtár helyettesíti azt a fényt, amely a gótikus székesegyház üvegablakain beáramlik. A könyvtárban megőrzött iratok legalább annyira lenyűgözőek és káprázatosak, mint az épülő gótikus székesegyház színes üvegablakain beáradó sosem tapasztalt fényjelenség.

UTAK, KÖZTISZTASÁG

Mindemellett a legtöbb utca ebben az időben még burkolatlan volt a városokban, esőben sáros, nyáron poros. Rigord, a krónikás jegyezte fel, hogy 1186-ban Fülöp Ágost francia király

³⁷ Georges DUBY, *A katedrálisok kora; Művészet és társadalom 980-1420*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1984., p. 127.

³⁸ Uo., p. 108.

³⁹ Umberto ECO, *Baudolino*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2009., p. 72.

⁴⁰ Uo., p. 8.

⁴¹ Mumford 236. oldal 4. bekezdés

⁴² Wilfried KOCH, *Építészeti stílusok; Az európai építőművészet az ókortól napjainkig*, Helikon Kiadó, 2005., p. 398.

⁴³ Umberto ECO, *Baudolino*, ...id. mű, p. 73.

Párizsban tartózkodva összehívta a város polgárait és előljárójukat, majd elrendelte, hogy Párizs fontosabb utcáit burkolják le.⁴⁴

Folyamatosan nőtt a városok lakosság száma, egyre inkább szükség volt a csatornázás, a szemétszállítás megoldására. Párizsban csak kétszáz évvel később XIV. században épült ki a csatornahálózat, egy 1374-es párizsi rendelet arról ad hírt, hogy a Place Mauberton tartott piacra az odahordott szemét miatt nem lehet eljutni, és a kirakott élelem megromlik. A francia király magára vállalta, hogy megtisztíttatja a teret, s ezért adót vetett ki a lakosokra és a kereskedőkre.⁴⁵ Baudolinót Párizsban tartózkodásának idején még saras, bűzös város fogadhatta, de ő maga akár fürdőbe is járhatott, miután tudomásunk van róla, hogy 1292-ben Párizsban legalább 26 fürdő⁴⁶ volt, (Bécsben 29) és már rögzült az a szokás, hogy a városiak szerettek fürdőbe járni. Ekkorra már a fürdősök is céhekbe tömörültek és okkal feltételezhetjük, hogy már közel száz évvel korábban is lehetett fürdőket találni a diákvárosban.

Ma már azt is nehéz elképzelni, hogy a korabeli városi házakban még nincs illemhely. Egy 1350-ben kiadott rendelet azt bizonyítja, hogy Párizsban néhány gazdag házában már volt árnyékszék, ún. courtoise. A rendelet megengedi, hogy bárki vállalja ezek tisztogatását; védelembe veszi e közhasznú foglalkozás űzőit, az ún. „fifi mestereket”, s pénzbüntetéssel fenyegeti mindazokat, akik sértegetik őket.⁴⁷ A regény cselekményének ideje, a XII. század ebben a tekintetben is sorsfordító, egyes nagybirtokos házakban és kolostorokban már ettől a századtól kezdve építettek ugyanis árnyékszéket⁴⁸

PIAC

A történetben fölbukkanó velenceiek, genovaiak szülővárosaiban központi jelentőségű a kereskedelem, a piac. Velencében a csatorna erős kanyarulata miatt a Canal Grande közepén elhelyezkedő Rialto, a kereskedelmi központ és a csatorna végén fekvő San Marco, a politikai központ egymáshoz viszonylag közel vannak. A város éppen a XII. századra nyeri el végleges formáját⁴⁹ Itt találkozunk 1177-ben, a regény cselekményének idején I. Frigyes (Baudolino mostohaapja) és III. Sándor pápa. Utóbbiról nevezték el Baudolino földjei új városukat (Alessandria) annak ellenére, hogy jól tudták, uralkodójuk, Frigyes és Sándor pápa között nem titkolt hatalmi harc dúl.

KÉMÉNY, ABLAK

⁴⁴ KULCSÁR Zsuzsanna, *Így éltek a lovagkorban; Nyugat-Európa a XI-XIV. században*, Budapest, Gondolat, 1967., p. 149.

⁴⁵ Uo., p. 150.

⁴⁶ Uo., p. 216.

⁴⁷ Uo., p. 158.

⁴⁸ Uo., p. 37.

⁴⁹ Leonardo BENEVOLO, *A város Európa történetében*, Budapest, Atlantisz Kiadó, 1994., p. 42-43.

A középkor legnagyobb részében ritka volt a kőépület, a házak fából, vályogból épültek. Kémény csak a várakban volt, a lakóházakban csak később jelent meg. A várak kéményei kőből készültek, és szép kivitelűek, falun és városon többnyire fa az anyaguk, s nem is a tetőre vezetik a füstöt, hanem a padlásra vagy a ház oldalán át a szabadba. Ezért füstösek a korabeli, kéménnyel ellátott házak is⁵⁰

Ma már nehéz elképzelni azt is, hogy ebben az időben nem voltak még üveglakok. Ha a hideg miatt be kellett csukni a nyílást záró fatáblákat, akkor nappal is csak félhomályban lehettek a lakóházakban.⁵¹ Télen a szobák közül rendszerint csak egyet fűtöttek, ott tartózkodott, ha otthon volt, az egész család, s ha munkájuk engedte, a cselédek is. Hétköznapi még a jobb módú családoknál is faggyúval világítottak.⁵² Ezért is voltak olyan különlegesek a gótikus katedrálisok üveglakjai, amelyeken keresztül télen is beáramlott a fény.

Baudolino ott volt a gótika születésénél, mégsem beszél róla történeteiben. Máshonnan van tudomásunk arról, hogy 1130-ban a legfelségesebb templom nem egy katedrális, hanem egy kolostor, Saint-Denis. Franciaországban. Dagobert-től kezdődően Chlodvig utódai választották ezt a szentélyt temetkezési helyül, és a frankok királyságát irányító, egymást követő három nemzetség megszakítás nélkül itt temette el halottait. Az új művészet egyetlen ember, Suger akaratából született.⁵³ Baudolino nem ír hosszabban a gótikus katedrálisról, bár megemlíti, hogy Párizsban éppen akkor építenek egy katedrálisot. (A Notre-Dame építésének kezdetén, 1163-ban Baudolino 20-21 éves).

Umberto Eco *Baudolino* című regénye (is) a nyelvről, az önálló vagy környezetéből kiszakított, néhol igaz, másutt hazug szöveg(foszlányok)ról szól, a szerző ezeknél időzik el hosszabban. Ennek állít templomot Eco már az elején az érthetetlen, néhol lekapart pergamentekercsre írt szöveggel. A hősök legendákat gyártanak, majd tárgyiasítják azokat, és bár jól tudják, hogy hamisítványok, később mégis fontossá válnak nekik maguknak is, mintha maguk is beleszeretnének saját teremtményeikbe, mintha ténylegesen valódi kincseket őriznének⁵⁴. Tárgyiasítják mások legendáit vagy átírják, kiegészítik azokat, új legendákat is útnak indítanak, de nem azért, hogy becsapjanak azokkal másokat. Tiszteletreméltó cél vezérli őket, azt tartják, „,aki más világokat képzel el, az előbb-utóbb emezt is megváltoztatja.”⁵⁵

⁵⁰ KULCSÁR Zsuzsanna, *Így éltek a lovagkorban; Nyugat-Európa a XI-XIV. században*, Budapest, Gondolat, 1967., p. 153.

⁵¹ Uo., p. 154.

⁵² Uo., p. 155.

⁵³ Georges DUBY, *A katedrálisok kora; Művészet és társadalom 980-1420*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1984., p. 93-95.

⁵⁴ Gradalis, Jézus vérének felfogó kehely, Szent János fej ereklyék, János pap levele, egyéb ereklyék

⁵⁵ Umberto ECO, *Baudolino*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2009., p. 104.

Baudolinónak és a regényíró Ecónak az épített világ egyik központi épülete a könyvtár és ami föltétlenül hozzá tartozik. Minden más kellék, az élet egyéb, szükséges, de kevésbé érdelemleges velejárója csupán. Ezért is rajzolja meg a szerző a várost és az épületeket olyan vázlatosan, a történések ködfelhőjébe burkolva, hogy csak néhol láttat belőlük egy-egy részletet. Az ő világának központi eleme az írás és az az ember, aki ismeri azokat, vagy esetleg maga is készít feljegyzéseket. Amennyiben pedig a meglévő írásokat és az ilyen módon megrajzolt világot nem találja eléggé izgalmasnak, akkor főszereplője, Baudolinót használva átír, összeollóz, újat ír, így teremt újabb írásokat és rejtélyeket, majd érdeklődve figyeli, ahogy ezután mások rendet próbálnak tenni ebben az általa keltett zűrzavarban.

A szerző világának központja az írásokat tartalmazó könyv és ha fontos épület is kell, akkor az csak az lehet, ahol a könyveket találjuk. Az életre, annak harcaira igazából a könyvtárakban, az írásokat tanulmányozva, vagy ilyen írásokat teremtve lehet felkészülni. Másoknak, akik már belekóstoltak a mámorba, a valódi világ értékeléséhez szükségük van egy kis zöld mézre. (Abdul gyermekkori fogságának helyszínéről tulajdonított el egy ilyen zöld mézzel teli kábítószeres edényt.) Bódult állapotban a hallucinációk kiegészítik a tökéletlen, de valóságos világot azzal, amit az illető hiányol belőle, teremthet új, vagy előhívhat régi képeket ehhez. A valóság nemcsak az, amit látunk, hanem az is, amit képzeletünkkel állítunk elő, és az ember olyan helyről is mindent megtudhat, ahol sohasem járt, mert ha nem így volna, a tengerészek bölcsebbek volnának, mint a teológusok,⁵⁶ mondja Abdul, a vörös hajú párizsi mór diák, aki születése okán is, – anyja hiberniai, míg az apja provánszi – két világ határán áll. Családjá jó ötven éve átvette a Jeruzsálemben meghódított népek szokásait. Abdul arabul gondolkodott, de provánszi nyelven idézte az anyjától hallott hiberniai regéket, mint egy korunkbeli művelt európai. Sajnos a tudatmódosító szerek és egyéb, az életünkből rendszeresen hasznos órákat eltörlő szenvedélybetegségek azóta is többnyire a városi élethez köthetőek.

II - A KÉPZELETBELI VÁROS, Pndapetzim

Dante száz évvel később leírt Dis városában, a Pokolban is a szereplők sorsai hordozzák a szerző üzenetét úgy, hogy egyéni élettörténeteik mozaikként összerakva beszélnek el az író hazájának, Itáliának erkölcsi állapotát, és mutatják meg, hogy a túlvilágban minden a helyére kerül, és a Szentírás igazsága győz. A természeti és épített elemek többnyire ott is jelzésszerűek. Dis városa hideg vasfalával⁵⁷ hasítja ki a cselekmény központi helyszínét, a lefelé tölcsérszerűen

⁵⁶ Uo., p. 80.

⁵⁷ Alighieri DANTE, *Isteni színjáték*, (Szabadi Sándor fordítása) Budapest, Püski Kiadó, 2004., Pokol IX. Ének, 30. oldal „Én nagyon szerettem volna tudni, hogy milyen állapotok uralkodnak a pokoli erődítmény falain belül: mihelyt

szűkülő szinteket egészen a Pokol jeges taváig.. Umberto Eco *Baudolino* című regényében is főként arra szolgál egy-egy természeti és épített táji elem ismertetése, hogy jelzésszerű környezetet teremtsen a különféle életeszméket is bemutató cselekményszálnak, miközben János pap országa felé tart a 11 fő, Baudolino vezette társaság. El is jutnak annak határáig, János szerep országába, Pndapetzimbe.

A több, mint félezer oldalas regény közel száz lapja PNDAPETZIM⁵⁸-et, az ott élőket és szokásaikat mutatja be. Ez a település a regényben szereplők számára a világ végét és egyben egy másik világ bejáratát, János pap országának⁵⁹ kapuját jelenti. Létezik-e valójában János pap országa, amelynek neve többször föl-fölbukkan a tekervényes történet folyamán, ahová Baudolino elindul barátaival és amellyel Pndapezim városa határos lenne? Létezésüket a párizsi könyvtárban talált iratok előlegezik meg a történetben, de mint kiderül a regényben több helyütt is, az iratok, legyenek azok akár nagyon régiek, nem föltétlenül az igazságot, a hajdanvolt valóságot rögzítik.⁶⁰ Nem is az az igazi kérdés, hogy létezett-e az elbeszélés időskijában vagy létezett-e egyáltalán valaha János pap országa, a történések több eleme utal arra, hogy mesebeli világban járunk. A tündérnek azonban itt (bár hófehér) patája van a palástja alatt. A csípőtől lefelé kecsketestű Hüpatióának, Baudolino később megismert szerelmének is például, akit más *hüpatióval* együtt a szatírok feleségei lesznek ebben a mesevilágban. A teremtmények névadója, Hüpatia⁶¹ a történet szerint nyolc évszázaddal korábban valóban élt, nagy tudású asszonyként jártas a filozófiában, matematikában és a csillagászatban, „még a férfiak is áhítattal hallgatták”. Tanításait később szentírás-ellenesnek ítélték, őt magát behurcolták egy templomba, meztelenre vetkőztették, megölték, holttestét éles cserepekkel összevissza kaszabolták, végül máglyára vetették. Írásai ugyan mind elvesztek, de a történetbeli hüpatia mégis tőle, illetve megmenekült fiatalabb tanítványaitól eredeztetni később közösségük által alakított hitvallásukat, amint erről Baudolinónak mesélt egy unikornis társaságában a tó partján. A hüpatiók apatiában élnek („boldogan”) és Isten megváltásának szentelik életüket. Istent cél nélküli akaratnak tartják, amelynek kiáradásai közül az egyik kivonta magát Isten hatalma alól és a korábbi öröklét után megteremtette az időt (ami olyan,

---

bejutottunk, körültekintettem és minden irányban széles síkságot pillantottam meg, melyet ellepett a másféle kínokban gyötrődők és szenvedők sokasága” a Pokol épített környezetéről az ELTE Italianisztikai Doktori iskolások által szervezett „Szövegtől a hálógig” című, Budapesten tartott konferencián 2010 április 24-én tartott előadást Sedlmayr Judit a budapesti Olasz Intézetben

⁵⁸ Umberto ECO, *Baudolino*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2009. p. 376.- 472.

⁵⁹ *Marco Polo utazásai*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1984², (VAJDA Endre fordítása), János pap, másnéven Unk királynak volt hűbérese az Arany Király, p. 200-203., de Dzsingisz kán legyőzte őt, p. 113-117., János pap leszármazottai Tenduk tartományban éltek , p. 129-131.

⁶⁰ Uo., p. 69-71 a Háromkirályok történetében a kisgyermek Jézustól kapott szelence és a tűzimádóvá lett országok kapcsán jegyzi meg Marco Polo, hogy „annyit szabad elhinni, amennyi a Szent Evangéliummal megegyezik, vagyis hogy a mágusok elindultak az Úr imádására, és ajándékot vittek neki. A többi a hitetlenek tévelygése, és nincs köze az igazsághoz, hanem hazugságot halmoz hazugságra, ahogy azt a műveletlen nép teszi.” p. 71.

⁶¹ Umberto ECO, *Baudolino*, ... id. mű, p. 436.

mintha dadogna az öröklét⁶²). Ezzel együtt a tüzet, a vizet, a földet, a levegőt, a napot, a holdat, egyéb égitesteket, állatokat, növényeket, ásványokat is teremtett ez a Demiurgosznak nevezett különös kiáradás. Mindannyiunkban van egy kis rész az Egyből, ami szétáradt a világban. Mindenben lakozik egy kisebbfajta isten, ami vissza igyekszik térni a közös eredethez. A hüpátiák azért élnek, hogy helyre hozzák, ami megbomlott. Érintéssel gyógyítanak, majd a csenden keresztül eljutnak az erényhez és önkívületük révén visszajuttatni igyekeznek az egész teremtést az Egy szívébe. Ilyen módon gondolják a hüpátiák gyógyítani, megváltani Istent és a világot.

Ehhez a furcsa mítoszhoz, az Egy szétáradásához nincs igazán szükség építészetre. Nem is jelenik meg a történetnek ebben a részében más, csak a természeti táj, a tó és az erdő. Ez a világ azonban még János szerpap városán is kívül esik, többnyire nem is találkoznak egymással a két, külön világban élők. Pedig maga a város sem olyan, mint akár Alessandria, akár Párizs, itt nem találunk önálló épületeket. Baudolino és társai mutatják, tanítják meg az ott lakóknak a hagyományos építkezést azzal a biztatással, hogy négy jól megépített fal többet ér, mint a galambdúcaik⁶³ Mivel foglalkoznak az itt élők? A regényben jobbra csak félelmeikkel, furcsa filozófiáikkal ismerkedünk meg.

Bár Baudolino környezetében nem jelenik meg a hagyományos munka, ismeretes, hogy a középkorban, köszönhetően a megjelenő szerzetesrendeknek is, nagyobb megbecsülésnek örvend a munka. 1130 körül Hugues de Saint-Victor a tudománynak régi, teóriára, praktikára és logikára való beosztását megváltoztatva, a második és a harmadik közé beillesztette a mechanikát, az artes mechanicae-t. A teóriába ugyanis beletartozott a fizika, a matematika, a praktikába az etika, ökonomia és politika. Az arte mechanicae-ban Hugues hét művészetet különböztetett meg, a septem artes liberales (hét szabad művészet) mintájára: (1) takács, (2) kovácmesterség, (3) építési technika, (4) hajózás, (5) földművelés és vadászat, (6) gyógyítás, (7) színészet.⁶⁴

Néhány kivételes mester bizalmi és elismert pozíciókba kerülhetett, különösen Franciaországban és Itáliában, de a többséget Freisingi Otto püspök (Baudolino regénybeli tanítómestere, aki 1158-ban hunyt el) szavai szerint, nem engedték magasabb állásokhoz jutni, s távol tartották őket „mint a dögvészt a tisztesebb és szabad tudományoktól”. Az északi városok és az itáliai communék növekedése szükségessé tette valamiféle hierarchikus társadalmi és szakmai szervezet kialakítását: a városok kézműves lakosságának Itáliában az artinak nevezett céhekbe kellett belépnie.⁶⁵

⁶² Umberto ECO, *Baudolino*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2009., p. 442.

⁶³ Uo., p. 406.

⁶⁴ KULCSÁR Zsuzsanna, *Így éltek a lovagkorban; Nyugat-Európa a XI-XIV. században*, Budapest, Gondolat, 1967., p. 173.

⁶⁵ Margot és Rudolf WITTKOWER, *A Szaturnusz jegyében*, Budapest, Osiris Kiadó, 1996., p. 28-30.

Mindezek ellenére Eco történetében nem, csak pl. ötszáz évvel később, a Napvárosban⁶⁶ központi jelentőségű, hogy ott mindenki dolgozik⁶⁷. Városuk kialakítása is szembeűnően mérnöki módon szerkesztett, kör alaprajzú, hegyre épített, közepén hatalmas, csodálatosan megépített templommal. János szerep különös városában nem esik szó munkáról, a város helyett a trónterem kör alaprajzú, ahol a haldokló, (leprás) diakonosz körül szolgálak tüsténkednek, mesterkednek, ármánykodnak. A regényben Párizsban, a valódi városban is csak mellékszálként, a diákok mellett tűnnek föl a különböző szakmák képviselői, illetve inkább azok feleségei, mint a diákok vágyának titokzatos tárgyai⁶⁸.

TERMÉSZETI TÁJ

Az épített környezet mellett jelentőséget kap a város előtti természeti táj is, amely úgyszintén különös lények otthona, a hüpátiák és a szatírok lakóhelye. A szatírok dombjait tó választja el Pndapetzimtól, a Diakónosz, másnéven János szerep nagy fővárosától⁶⁹ az erdő szélén⁷⁰. A rejtőzködő szatírok és hüpátiák nélkül ilyen tájat szinte akármelyik valódi országban találunk. Emlékeztet ez az indítókép a dantei Pokol bejárata előtti tájra is, ahol erdőt, tisztást és egy dombot látunk.⁷¹ A város felé menet Baudolinóék először egy ürge szkiapoddal, egy 12 éves gyermek magasságú egy lábú lényel (neve Gavagaij) találkoznak, majd egy blemmükkel⁷², akinek (vagy aminek) nincs se nyaka, se feje, a kebelén a mellbimbók magasságában található két mandulavágású szeme, alatta orral és egy hangokat kiadó lyukkal. Nincs azonban ezzel vége a különös lakók sorának. Pndapetzimben rajtuk kívül panotioszok, panuatizsok, pigmeusok, gigászok, nyelvetlenek, núbiaiak, eunuchok, senkiselátta-szatírok is laknak. Nehogy akár egy percig komolyan higgyük azt, hogy a messziről jöttek szokásos kis lódításait, a szatírokat, szkiapodot, blemmüköt leszámítva a föld valamely igazi helyszínét azonosíthatjuk itt.

Már a határtól látszódnak a hegyek, amelyek köves részein túl puha sárga halmocskák buggyannak elő, akár a tejszínhab vagy habcsók, sűrű homokdomb-rengeteg⁷³ Nem tudjuk meg a regényből, mik ezek a puha halmocskák, a sűrű homokdomb rengeteg. A természeti táj részei maradnak, felvezetésül szolgálnak ahhoz a képhez, amelyet a városban benépesítenek a többnyire

⁶⁶ Tommaso CAMPANELLA, *A Napváros*, Szeged, Lazi Könyvkiadó, 2002., p. 8-9.

⁶⁷ Uo., p. 16. „azt tartják nemesebb embernek, aki több mesterséget tanul meg, s azokat jobban gyakorolja”

⁶⁸ Umberto ECO, *Baudolino*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2009., p. 70. „egy férjjel (mészárosmesterrel) bizony neki is dolga akadt ... mielőtt bölcsen felmérhette volna, mekkorát is kell ugrania, a kampó (férj marhakampóval eredt Baudolino után) úgy végigszántotta képét, hogy maradandó, katonásan marcona heget hagyott”

⁶⁹ Uo., p. 376.

⁷⁰ Uo., p. 429.

⁷¹ Alighieri DANTE, *Isteni színjáték*, (Szabadi Sándor fordítása) Budapest, Püski Kiadó, 2004., Pokol I. Ének p. 13., fönt: „amíg elértem annak a dombnak a lábához, mely e fenyegető völgy távoli végét zárta le, ott már eltöltötte szívemet a félelem, feltekintettem és úgy láttam, hogy annak a planétának a sugaraiban csillog már a dombtető”

⁷² Umberto ECO, *Baudolino*,... id. mű, p. 377.

⁷³ Uo., p. 382.

ártalmatlan szörnyecskék.

LAKÁSOK

A sziklák óriás kaptárféléknek látszódnak, a házak, kőszáli lakhelyek, melyekbe barlangok vájódnak, és mindegyik barlangjához más-más falétrán lehet feljutni. A falétrák szintenként össze vannak kötve egymással, légi szövevényt alkotnak, melyeken a még csak hangyányinak látszó barlanglakók ügyesen szaladgálnak föl és alá.⁷⁴ A barlanglakások sűrűn egymás mellé épültek (illetve így vájták azokat) Mindenki itt lakik, nincs szó később sem arról, hogy a különféle, furcsa élőlények (akik nem is látják a különbséget egymás között) más helyen, netán külön csoportokban, egyéb módon vagy építményben lalnának.

Nem tudjuk, hogyan néznek ki belülről vagy közelebbről a kaptárlakások. Nem fontos, milyen az élet a családokban, elegendő a létrák szövevényének látványa a barlanglyukakkal és az, milyen rendszer áll össze az itt lakók számára az egymás és az Őket körülvevő világ értelmezésére vonatkozóan. Az épített környezet összeölelkezik a természettel, annak részévé válik. Ebben a városban nem előírás az akadálymentesítés, az egy lábú szkiapodok legalább olyan jól használhatják a létrát, mint amilyen széleseben futnak.

PIAC, mint VÁROSKÖZPONT

A város utcák és terek híján is egyetlen nagy piacnak⁷⁵ bizonyult, a helybeliek minden talpalatnyi helyre sátoztattak, ponnyát húztak, szőnyeget terítettek, kőtámasztékos asztalt állítottak.⁷⁶ A piac végeztével azonban olyan lett a város, mint egy temetői fülkesír-rengeteg.⁷⁷ Baudolinót nem éri meglepetésként, hogy a város közepén piacot talál, hogy maga a piac jelenti a városban az életet, amikor nincs piac, olyan a város, mint egy temető (fülkesír-rengeteg). Az árusok összehajtott pultjai itt a piactéren maradnak. Nem úgy, mint például a római Campo de' Fiori piacán, ahol minden nap eltüntetik azokat, eltakarítják a helyét is, mert ott piac után, este is van élet a téren. Rómában az árusok reggelenként minden nap újra birtokba veszik a teret ugyanazokkal a pultokkal és állványokkal.

Az, hogy mi található a város közepén, többnyire meghatározza a város szerepét. A megépült kevés ideális városok egyikének, az olasz Palmanovának, az erődvárosnak a közepén az első megépített épület valószínűleg egy kis erőd volt.⁷⁸ A lakosok házai sokáig csak igénytelen faépítmények voltak.⁷⁹ A fontosabb középületek és a falakon kívül a lakóházak csak másodlagosak,

⁷⁴ Umberto ECO, *Baudolino*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2009., p. 382.

⁷⁵ VITRUVIUS, *Tíz könyv az építészetéről*, Budapest, Képzőművészeti Kiadó, 1988., p. 50., Vitruvius tette a piacot a város közepére, „Ha a városfalak a tenger mentén vannak, a fórum helyét a kikötő közvetlen közelében kell kiválasztani, ha pedig a szárazföldön vannak, akkor a város közepén”

⁷⁶ Umberto ECO, *Baudolino...*id. mű, 2009.p. 383.

⁷⁷ Uo., p. 388.

⁷⁸ HAJNÓCZI Gábor *Az ideális város a reneszánszban*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994., p. 241.

⁷⁹ Uo., p. 243.

bár éppen azok (és Velence) védelmére épült. Az olasz Tommaso Campanellának az inkvizíció börtönében a XVII. század elején, közel félezer évvel később megálmodott Napvárosában a kereskedelem másodrendű, a lakosok szinte önfenntartóak, ott a naptemplom áll a város közepén.

PALOTA

A piac szélén üres térség nyílt, mögötte áthatolhatatlan falként hegyek magasodtak. Ott állt a város egyetlen mesterséges építménye – írja a szerző –, egy torony félig a hegyoldalba ékelve. A kaptárszerű, hegyoldali lakásokat Eco nem tekinti mesterséges építménynek. A piac közelében volt Ioannész (János) diakonosz (szerpap) palotája, mely alul szélesen indult, majd fölfelé egyre keskenyedett, az emeleteket csigavonalban emelkedő járat kötötte össze egymással. A tornyon végestelen-végig nagy ajtók sorakoztak szorosán egymás mellett, hogy csak a kapubálvány választotta el őket egymástól, mintha valami ezerszemű óriás szörny nézett volna a világra. A regénybeli fiatal, de máris nagy hírű Geronai Salamon rabbi szerint ilyenforma tornyot emeltethetett Bábelben a cudar Nimród is, dacolni akarván azzal, aki legyen áldott mindenkor, a Szenttel. Ő is egy országot keres, talán János pap országát, szeretné megtalálni az elveszett tíz zsidó törzset, ahol úgy sejtí, még mindig a Bábel előtti nyelvet beszélik.⁸⁰

A sziklához épített palota belső központja egy kör alakú terem, amelybe párhuzamos-gyűrűs folyosókon keresztül lehet bejutni úgy, hogy a sugár irányú ajtókat nem lehet egy egyenesre fölfűzni, azokat eltolták egymástól. Emiatt nem lehetett messziről a nyitott ajtókon keresztül a terembe belátni, de annak lakója is csak az utolsó pillanatban láthatta meg, ki az, aki belép. Ilyen módon az itt élő uralkodó valójában nem ura környezetének, hanem inkább foglya annak. Miután súlyos, takarni való betegségben is szenved, a nyilvánossághoz sem fordulhat. Baudolinónak a körtermen túli, messzi világról szóló történetei a legbecsesebb ajándékot jelentik a saját tróntermébe zárt uralkodó számára.

TEMPLOM

A harmadik típusú épület, amelyről szó esik Eco regényének ebben a részében, a blemmük temploma, amelybe a földszinten lehetett bemenni, és csak homlokzata volt – két oszlop meg egy timpanon –, a többi sziklaüreg⁸¹ Nem központi az elhelyezkedése, hegyből kivájt tér ugyanúgy, mint a lakások vagy a palota. Funkciója olyan, mint egy legújabb kori közösségi háznak. A „polgárok” itt imádkoznak, majd vitatkoznak. Az imádkozáshoz egységes közösség kell, egyébként az is csak a szertartás része. Az első apostolok is vitatkoztak, de az a közösnek elfogadott tanítást megelőző törvények előírásainak másokra kötelező érvényéről szólt, hogy kell-e a megtért nem

⁸⁰ Umberto ECO, *Baudolino*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2009., p. 133.

⁸¹ Uo, p. 408.

zsidóknak körümetélniük.⁸² Eldöntötték a kérdést és újra egységben (egy házban) voltak

Pndapetzim lakóinak hitvilága a keresztény tanítások vadhajtásai, átíratái, melyek a legfőbb keresztényi tanítástól (a szeretetről) igen távol esnek, különféle szokások vagy az azokra adott válaszok megjelenítői, korábbi vagy későbbi teológiai viták felnagyított vagy átköltött változatai. Itt azonban a vallás nem szakad el a napi élettől, annak része marad. A templom a földön, mindenki számára nyitva áll, de más a funkciója, mint a zsidó-keresztény kultúrában. Itt az „imádság háza”⁸³ ellenében náluk nem a kereskedőket találjuk, akiktől egy alkalommal Jézus dühösen megtisztította a templomot. Vitáik látszólag a hittel kapcsolatosak, de lényegtelen dolgokról szólnak, és ezzel ők is másképp ugyan, de szintén megváltoztatják a templom eredeti rendeltetését.

Umberto Eco *A rózsza neve* című, apátságában játszódó regényében sem gótikus az apátsági templom, hiszen az kevésbé honosodott meg Itáliában. Azok nemigen törnek meredeken az égnek, inkább megülnek a földön jó keményen, s gyakorta terebélyesebbek, mint amennyire magasak⁸⁴ A főként itáliai helyszíneken játszódó történetben nem kapnak teret a gótikus templomok, egy párizsi gótikus templom leírása azzal a kockázattal járna, hogy fényével elvakítaná a nézőt, csak hunyorogva érzékelné a szomszédos, ilyen módon árnyékba került itálieit, ahol kevésbé tették magukévá a fény építészetét. A templom és annak kapuja is ott érdemel nagyobb figyelmet, hosszú és aprólékos leírást, ott hordoz több jelentést, ahol nagyobb szerepet kap a hagyományos spiritualitás,⁸⁵ illetve ahol analógia lelhető fel a kapu szobrászati díszítése és a történet cselekménye között. Baudolino lovag története azonban nem a hagyományos keresztény lovagi eszményről szól. Baudolino történetében, János diakónosz városában az építészet valamiféle őszállapotot jelenít meg, a templom és a lakóhelyek is, sőt a palota is barlangszerűek, hegybe vájtak, mint a jordániai Petra esetében, amely ugyancsak a XII. században – rövid keresztény uralom után Szaladin 1189-es győzelmével – került ismét iszlám fennhatóság alá, került messze a zsidó-keresztény kultúrától.

ÉPÜLET, mint JEL

Pndapetzim városában a hegyre fölűszó lakásoknak helyet adó kaptár jelnek is tekinthető, a természet és a művi világ egysége jelének A hegybe vājódó (mégoly sok nyílásos féloszlop) a palota egy szerényebb obeliszkként is fölfogható, amely Rómában és Konstantinápolyban is több helyen megtalálható és ráirányítják a figyelmet arra a földi pontra, ahová állították Őket, mások számára fölmutatnak az égre is, mint amely égi kapcsolat nélkül mindenféle hatalom birtoklása

⁸² *Biblia*, Magyar Bibliatársulat, Kálvin János kiadó, 2006., Apcsel 15.

⁸³ Uo., Lukács 19:46 „az én házam imádság háza legyen, ti pedig rablók barlangjává tettétek”

⁸⁴ Umberto ECO, *A rózsza neve*, Budapest, Arkádia Könyvkiadó, 1988., p. 51., a főtemplom kapuja leírásának bevezető sorai

⁸⁵ Uo. „ugyanazt éltem át, amiről a kapu is beszél! És megértettem, azért jöttünk fel ide, hogy hatalmas, mennyei leszámolás tanúi legyünk” mondja a templom főkapujáról a Rózsza neve történetének regénybeli elbeszélője, Adso

csupán mulandó állapot.⁸⁶ A bezárt piac temető jellege értelmezhető úgy⁸⁷ is, mint egy befelé forduló közösség jelképe, ahol az emberek dolguk végeztével nem sétálgatnak az utcán, köztereken, hanem otthonaikban tartózkodnak vagy éppen a „közösségi házukban”, a templomukban vitatkoznak

III - Összegzés

Baudolino lovag 12 éves kora körül megjósolta Rőtszakállú Frigyesnek – amikor az a falujuk környékén járt –, hogy Frigyes meghódítja Terdonát, és ő ezt Szent Baudolinótól (szülőfaluja, a későbbi Alessandria szentjétől) tudja. Ezután az uralkodó maga mellé vette, a közelében élt egészen annak szerencsétlen haláláig. Baudolino azért mondta ezt neki, hogy örüljön, de az uralkodónak ez kapóra jött, azt akarta, hogy mondja el mindenkinek⁸⁸ A császár megvásárolta Baudolinót a szüleitől és így a rúgásokkal és botsuhintásokkal nevelt fiú apja, Gagliaudo helyett, maga lett a császár. Ezután úgy érezte Baudolino, hogy jószándékú kijelentései, majd kitalált történetei, írásai teremtő erővel bírnak. Kimond valamit, és megtörténnek a dolgok. Ilyen embernek más az élete, mint azoknak, akik csak azt mondják ki, amit előzőleg látnak vagy megtapasztalnak.

A párizsi diákévek alatt és Alessandriában megtapasztalt vagy kibontakozó városi élet éppen ellenpontja annak a másik világnak, amelyet János pap országa felé tartva ismer meg Baudolino. Ott a másságot természetesnek fogadják el, a hegyre kúszó kaptárszerű lakásokban, mintegy nagy társasházban együtt laknak a különféle lények. Csak a szerpap palotája különül el, de az is féloszlopként a hegy része. A szerpap nem igazi uralkodó, valójában szolgálja nemzetének (vagy kiszolgáltatottja az őt körülvevő és szolgáló eunuchoknak)

Az üveglakú katedrális, a megjelenített korban kibontakozó Mária-kultusz nem férnek bele az Eco által megrajzolt keretbe, amely egyfelől a hanyatló kereszténység (keresztények fosztogatják és pusztítják Konstantinápolyt), – másfelől a nyelv és az szövegértelmezések, gondolatrendszerek kettősségébe illeszkednek. A hanyatló kereszténységből csak a kolostori könyvtár jelenik meg, majd Konstantinápoly ostroma és kifosztása, sok álereklyével. A fölbukkanó szövegek, írások vagy a valóság és mások képzeletének megismerést szolgálják, vagy ihletet adnak további iratok elkészítéséhez. A két gondolati szál között sejlenek föl a fentiekben tárgyalt városok, ahol Baudolino lovag megfordult, és ahol ennek következtében nem lehet komolyabb tere az utókor által is megcsodált, akkor csak épülő gótikus katedrálisoknak.

⁸⁶ *Biblia*, Magyar Bibliatársulat, Kálvin János kiadó, 2006., Dániel könyve 4:27-30 „Így szól a király: ez az a nagy Babilon, amelyet én építettem királyi székhellyé....Neked szól ez az üzenet, Nebukadneccar király! Elvesztetted királyságodat!..”

⁸⁷ KELEMEN János, *A nyelvfilozófia rövid története Platontól Humboldtig*, Budapest, Áron Kiadó, 2000, (1. fejezet, *Bevezetés: nyelvfilozófia, szemiotika, hermeneutika*, 9-27), p. 21. „A hermeneutikát általában úgy határozzák meg, mint a megértés és az értelmezés tudományát”

⁸⁸ Umberto ECO, *Baudolino*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2009., p. 34.

Baudolino lovag nem szent, nem is keresztény, nem jár templomba, bár törekszik a jóra. Istenről is csak gyönyörűséges Hüpátiája miatt gondolkodik. Az üveglakokon bezúduló fény egészen más hangsúlyokat és értelmezést adna a történetnek, a regény szerzője jól ismeri a katedrálisokba beáramló fény filozofikus jelentéstartalmát is. Régi hagyománya volt annak, hogy Istent fényként gondolták el. Ilyen volt a sémita Baál, az egyiptomi Ré, a perzsa Ahura Mazda, akik mindnyájan a Napnak és a fény jótékony hatásának a megszemélyesítései, és természetesen a platóni ideák napja, a Jó. Az újplatonizmus (különösen Proklosz) közvetítésével ezek az elképzelések bekerültek a keresztény hagyományba először Szent Ágoston, majd Pszeudo-Dionüsziosz Areopagita révén, aki több helyen is mint Lument, tüzet, fénykutat magasztalja Istent⁸⁹

---

⁸⁹ Umberto ECO, *Művészet és szépség a középkori esztétikában*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2007., p. 95.

I r o d a l o m j e g y z é k

- Leonardo BENEVOLO, *A város Európa történetében*, Budapest, Atlantisz Kiadó, 1994.
- Biblia*, Magyar Bibliatársulat, Kálvin János kiadó, 2006.
- Tommaso CAMPANELLA, *A Napváros*, Szeged, Lazi Könyvkiadó, 2002.
- Alighieri DANTE, *Isteni színjáték*, (Szabadi Sándor fordítása) Budapest, Püski Kiadó, 2004.
- Georges DUBY, *A katedrálisok kora; Művészet és társadalom 980-1420*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1984.
- Umberto ECO, *A rózsza neve*, Budapest, Árkádia Könyvkiadó, 1988.
- Umberto ECO, *Művészet és szépség a középkori esztétikában*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2007.
- Umberto ECO, *Baudolino*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2009.
- Jacques LE GOFF, *Európa születése a középkorban*, Budapest, Atlantisz Könyvkiadó, 2008.
- HAJNÓCZI Gábor *Az ideális város a reneszánszban*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994.
- KELEMEN János, *A nyelvfilozófia rövid története Platontól Humbolddig*, Budapest, Áron Kiadó, 2000, (1. fejezet, *Bevezetés: nyelvfilozófia, szemiotika, hermeneutika, 9-27*)
- Wilfried KOCH, *Építészeti stílusok; Az európai építőművészet az ókortól napjainkig*, Helikon Kiadó, 2005.
- KULCSÁR Zsuzsanna, *Így éltek a lovagkorban; Nyugat-Európa a XI-XIV. században*, Budapest, Gondolat, 1967.
- Lewis MUMFORD, *A város a történelemben; Létrejötté, változásai és jövőjének kilátásai*, Budapest, Gondolat, 1985.
- Wolf SCHNEIDER, *Városok Urtól Utópiáig*, Budapest, Gondolat, 1973.
- Marco Polo utazásai*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1984², (VAJDA Endre fordítása)
- Cs. TOMPOS Erzsébet, ZÁDOR Mihály, SÓDOR Alajos, *Az építészet története, Középkor*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1978, (SÓDOR Alajos Gótika fejezetrész)
- VIDOR Ferenc, *Képek és képtelenségek a városok világáról*, Budapest, Terc Kft., 2004.
- VITRUVIUS, *Tíz könyv az építészetről*, Budapest, Képzőművészeti Kiadó, 1988.
- Margot és Rudolf WITTKOWER, *A Szaturnusz jegyében*, Budapest, Osiris Kiadó, 1996.